

**Magyarország
Nemzetközi Fejlesztési Együttműködési Stratégiája
Bosznia-Hercegovinával
2008-2010**

1 Magyarország és Bosznia-Hercegovina kétoldalú kapcsolatai

1.1. Magyarország kapcsolatai Bosznia-Hercegovinával

Bosznia-Hercegovina történelme a XII. századtól összefonódik Magyarországgal. Évszázadok során több alkalommal tartoztunk ugyanahhoz az államalakulathoz. A közelségből, a közös történelmi múltból, valamint a délszláv térség és azon belül a nyugat-balkáni régió stabilitásának megőrzése iránti elkötelezettségből fakadóan „tiszteletbeli szomszédnak”, fontos és kiemelt partnernek tekintjük Bosznia-Hercegovinát.

A kétoldalú kapcsolatokban célként törekszünk az együttműködés bővítésére, a szerződéses viszony megszilárdítására, a magyar befektetők és vállalatok lehetőségeinek szélesítésére. Kétoldalú nemzetközi fejlesztési együttműködésünk prioritásaként támogatjuk Bosznia-Hercegovina (a továbbiakban B-H) EU integrációs törekvéseit, és ennek érdekében folytatni kívánjuk azoknak a magyar EU csatlakozási tapasztalatoknak az átadását, amelyek megerősíthetik B-H uniós perspektíváját. Magyarország üdvözölte Bosznia-Hercegovina felvételét a PfP-be, és az ország integrálódását több, a katonadiplomáciai együttműködés keretében szervezett továbbképzéssel igyekezett segíteni. A honvédelmi tárca szakemberek kiküldésével és folyamatos pénzügyi támogatással járul hozzá a bosznia-hercegovinai békefenntartó-kiképző központ működéséhez.

Az elmúlt időszak felső szintű látogatásai jelentős lendületet adtak a két ország politikai, gazdasági kapcsolatai továbbfejlesztésének. 2006 novemberében a magyar miniszterelnök, 2007 áprilisában az Országgyűlés elnöke tett hivatalos látogatást Szarajevóban. 2007-ben két külügyminiszteri találkozó is sor került, Budapesten, illetve a bosnyák fővárosban. Nikola Spiric boszniai miniszterelnök 2007. szeptember 11-én tett látogatást Budapesten.

1.2 Magyarország stratégiai céljai Bosznia-Hercegovinában

Magyarország az OECD és az Európai Unió tagállamaként nemzetközi fejlesztési együttműködésében ezen szervezetek fejlesztési politikáját, az Európai Konszenzus célkitűzéseit és alapelveit, az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljait tartja szem előtt. Magyarország 2006-ban bruttó nemzeti jövedelme (GNI) 0,13 %-át fordította nemzetközi fejlesztési célokra, uniós kötelezettségvállalásunknak megfelelően azonban ezt az arányt 2010-re 0,17 %-ra kívánjuk növelni.

Bosznia-Hercegovina kiemelt NEFE partnerségi besorolásában meghatározó jelentőségűek a délszláv háború pusztító hatásai felszámolásához és a régió stabilitásához fűződő magyar kül- és biztonságpolitikai érdekek. Fontosnak tartjuk, hogy az etnikai, vallási konfliktusoktól terhelt, gazdaságilag elmaradott és a délszláv háborúban komoly humanitárius és anyagi veszteségeket szenvedett országban megszilárduljanak a parlamentáris demokrácia, az emberi jogok tiszteletben tartására épülő államberendezkedés, a piacgazdaság intézményei, valamint az esélyegyenlőséget lehetővé tevő szociális struktúrák, és az ország sikeresen zárkózhasson fel a régió fejlettebb, EU tag vagy tagságra váró országaihoz. Folytatjuk a B-H belső intézményrendszerének - közigazgatás, igazságszolgáltatás, biztonsági felügyelet, határrendőrség - átalakításához nyújtott támogatásunkat, illetve a továbbiakban is biztosítjuk a nemzetközi fejlesztési együttműködésben és a Budapest Fórum kapcsán vállalt hozzájárulásunkat. A 2005 októberében Budapesten tartott külügyminiszteri szintű konferencián a Regionális Partnerség országai (Magyarország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország, Ausztria, Szlovénia) és a Nyugat-Balkánhoz tartozó államok (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Szerbia és Montenegró) megállapodtak arról, hogy a nyugat-balkáni térség európai integrációjának elősegítése érdekében hat fontos témakörben együttműködést alakítanak ki. Az elfogadott Közös Nyilatkozatban rögzített feladatmegosztás szerint a bel- és igazságügyi együttműködést Magyarország koordinálja.

A Budapest Fórum keretében hazánk 2006 elejétől több területen (határmenedzsment, korrupció ellenes küzdelem, vízümpolitika) rendezett szakértői szemináriumot. Az együttműködés legfontosabb területe a határőrizet, valamint az illegális migráció és a szervezett bűnözés elleni harc. Ennek keretében valósult meg az egész nyugat-balkáni térségben az illegális migráció elleni küzdelmet támogató, magyar részvételű projekt.

Az EUFOR-ban szerepet vállaló magyar katonai kontingens közreműködésével is támogatjuk továbbá, hogy B-H fokozatosan megteremtse öfenntartó és önirányító állami létének feltételrendszerét. Kiemelt célunk, hogy segítsük B-H illegális migráció elleni küzdelmét.

1.3 Kétoldalú kapcsolatok

1.3.1 Fontosabb kétoldalú megállapodások

A jelenleg érvényben levő fontosabb szerződések:

- Egyezmény a Magyar Köztársaság Kormánya és Bosznia-Hercegovina Köztársaság Kormánya között a nemzetközi közúti személyszállításról és áru fuvarozásról, valamint az ehhez kapcsolódó végrehajtási jegyzőkönyv. (Budapest, 1995. május 24.)
- Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és a Bosznia–Hercegovinai Köztársaság Kormánya között a terrorizmus, a kábítószer tiltott forgalma és a szervezett bűnözés elleni harcban történő együttműködésről. (Budapest, 1996. április 21.)
- Megállapodás a Magyar Köztársaság és Bosznia és Hercegovina között a beruházások ösztönzéséről és kölcsönös védelméről (Budapest, 2002. szeptember 26., hatályos 2005. augusztus 31. óta).
- Légügyi megállapodás a Magyar Köztársaság kormánya és a Bosznia-Hercegovina Minisztertanácsa között. (Budapest, 2004. április 27.)
- Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és Bosznia-Hercegovina Kormánya között pénzügyi együttműködési keretprogram kialakításáról. (Budapest, 2004. június 10.) – az új egyezményt 2007. szeptember 11-én aláírtuk, de nem lépett hatályba

- Egyezmény a Magyar Köztársaság kormánya, valamint Bosznia-Hercegovina Minisztertanácsa között oktatási, tudományos és kulturális együttműködésről.(Budapest, 2005. június 23.)
- Gazdasági Együttműködési Megállapodás a Magyar Köztársaság Kormánya és Bosznia-Hercegovina Köztársaság Kormánya között. (Szarajevó, 2006. november 22.)
- Egyetértési megállapodás B-H Védelmi Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma között a katonai és védelmi együttműködésről (2006. december)

1.3.2 Gazdasági kapcsolatok

Bosznia-Hercegovinával való gazdasági kapcsolatainkban az áruforgalom dominál. 2005-ben 336 millió eurót, 2006-ban 347 millió eurót mutattak az árucsere adatai. 2007 első nyolc hónapjában kereskedelmi forgalmunk 20 %-kal nőtt, aktívumunk pedig közel megkétszereződött a tavalyi év azonos időszakához képest, és így elérte a 95 millió eurót.

Exportunk értéke 2007 első nyolc hónapjában 160 millió euró volt, ami 20 %-kal több, mint 2006 azonos időszakában. Kivitelünk legnagyobb tételét energiahordozók (kőolaj és kőolajtermék), élelmiszeripari termékek (gabona, élő állat, állati termékek) és feldolgozott termékek (vegyi áru, papír, ruházati és építőanyagipari termékek) alkotják. Jelentős növekedés tapasztalható a nyersanyagok (különösen olajos mag és olajtartalmú gyümölcs, növényi zsír és olaj), valamint a gépek és szállítóeszközök exportjában.

Importunk 2007 első nyolc hónapjában 96 millió eurót ért el, ami 16 %-os növekedést jelent a 2006. év megfelelő adataihoz képest. Behozatalunk döntő többségét, mintegy 80 %-át a Skoda Fabia motor adja. A növekedés nagy részét a gabona, élő állat, állati termékek, az acél és színesfém, valamint a feldolgozott termékek importjának bővülése teszi ki.

Bosznia-Hercegovina a magyar tőkebefektetők számára kiemelten fontos célpiac. A beruházások terén valamennyi mezőgazdasági szektorban (termelés, feldolgozás és kereskedelem), az infrastruktúra és a turizmus ágazataiban nagyok a lehetőségek.

A MOL-INA konzorcium 2006. szeptember 8-án szerződést írt alá Bosznia-Hercegovina kormányával, melynek értelmében tőkeemelés útján az Energopetrol 67 %-os tulajdonosává vált, és több kapcsolódó beruházásra is kötelezettséget vállalt. A MAL 2004 júniusában aláírta a jajcei bauxitbánya 51 %-os állami tulajdonrészének megvásárlásáról szóló szerződést 125 ezer euró értékben.

A boszniai hőerőművek korszerűsítése nemzetközi hitelekkel folyik. A Tuzlai Hőerőmű egyik blokkjára kiírt tendert 2005-ben a magyar Transelektro Rt. nyerte el. A Transelektro átszervezését követően a szerződés teljesítését a Ganz Röck Rt. vette át.

A Zenon Systems Kft. a magyar kormány által nyújtott 5,8 millió EUR kötött segélyhitel felhasználásával Tuzlában víztisztító művet épített, amelyet 2006. szeptember 29-én átadtak.

A 2006 novemberében aláírt Gazdasági Együttműködési Megállapodás a következő gazdasági területeket öleli fel: mezőgazdaság, élelmiszer- és vegyipar, energetika, közlekedés, távközlés, beruházások, környezetvédelem, turizmus.

A 2008 áprilisában megalakuló Magyar-Bosznia-Hercegovinai Gazdasági Vegyes Bizottság új lendületet adhat a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fejlődésének.

2 Bosznia-Hercegovina helyzete

2.1 B-H politikai helyzete

Bosznia-Hercegovina a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság egyik utódállama, 1991 óta független, a délszláv háború vége óta nemzetközi igazgatási felügyelet alatt álló ország. Lakossága etnikailag és vallásilag rendkívül összetett, alapvetően három fő részre tagolódik: legnagyobb létszámú etnikai csoportját a muszlim vallású bosnyákok (48 %) alkotják, akiket az ortodox szerbek (37 %) és a katolikus horvátok (14 %) követnek. A háborút megelőző 4,4 milliós lakosságból kb. 100.000 ember meghalt vagy eltűnt a harcok során, 2,5 millió pedig elmenekült. A menekültek visszatelepülése folyamatosan zajlik.

A 450 éves török fennhatóságot követően Boszniát az Osztrák-Magyar Monarchia annektálta, majd az első világháború után létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, utóbb Jugoszlávia részévé vált. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságtól való függetlenedését 1991 októberében nyilvánította ki, s azt az Európai Közösségek országai 1992 áprilisában elismerték. A boszniai Szerb Köztársaság létrehozása (1992. január 9.), illetve az országban élő nemzetiségek közötti hatalommegosztás rendezetlensége miatt kitört délszláv háború (1992-1995) négy éve alatt nem létezett az országban tényleges központi hatalom. Az etnikai tisztogatásokkal és tömegmészárlásokkal súlyosbított háború utáni rendezést megnehezítették az etnikai és vallási ellentétek, valamint a háborús bűnösök azonosításának és a hágai bíróság elé utalásának nehézkes folyamata.

A háborút 1995-ben lezáró daytoni egyezmény értelmében bonyolult, négy szintű kormányzati struktúra alakult ki az országban. Az állam két entitásból – a Bosznia-Hercegovinai Föderációból és a boszniai Szerb Köztársaságból – áll, az előbbi 10, önálló kormánnyal, parlamenttel rendelkező kantonra, valamint 80 önkormányzatra, míg az utóbbi 62 helyhatóságra oszlik. 2000 óta Brcko körzete autonóm területként működik. Bosznia-Hercegovina kormányában az ország három meghatározó etnikuma (bosnyák, szerb, horvát) vesz részt. Az ország élén álló kollektív államelnökség három tagját közvetlenül választják négy évre. Az elnöki poszt rotációs alapon, nyolchavonta változik. A minisztertanács elnökét az elnökség jelöli ki, majd Bosznia-Hercegovina Parlamenti Közgyűlése Képviselőháza hagyja jóvá. A törvényhozó hatalom a kétkamarás Parlament. A legfőbb politikai hatalommal azonban a Bosznia-Hercegovináért felelős főmegbízott bír.

A háború lezárása után a nemzetközi közösség (ENSZ, EBESZ, EU, NATO) különböző békefenntartó erőkkel igyekezett segíteni a stabilizációt, és a daytoni egyezmény létrehozta az 55 ország által felügyelt főmegbízott (Office of the High Representative – OHR) hivatalát, amelynek betöltője az állam civil ügyeiben gyakorol végrehajtó hatalmat, beleértve a vétőjogot is.

A boszniai háború után Bosznia-Hercegovina a külpolitikájában – az újjáépítéssel kapcsolatos célok és feladatok mellett – kiemelt helyen szerepelt, hogy elérje az ország felvételét a nemzetközi szervezetekbe. 2002-ben Bosznia-Hercegovina az Európa Tanács tagjává vált, napirenden van a WTO csatlakozás és az Európai Partnerség keretében megkezdődött az EU-

tagságra való felkészülés. Ennek kapcsán jelenleg az EU a volt Jugoszláviában elkövetett emberiségellenes bűnöket vizsgáló hágai Nemzetközi Törvényszékkel (ICTY) való teljes együttműködést, az emberi jogok tiszteletben tartását és a jogállami intézményrendszer megszilárdítását, a belső jogrendnek az uniós normákkal való összhangba hozását, valamint gazdasági téren a makrogazdasági stabilitást, a magánszektor megerősítését és a kereskedelmi mérleg javítását várja az országtól. Az ország 2006-ban lett a CEFTA tagja, ezzel egyetlen egységes szabadkereskedelmi térség jött létre a Nyugat-Balkánon.

Menekültügyi szempontból Bosznia-Hercegovinában (B-H) mindmáig a háború alatt elmenekült lakosok visszatelepítése és reintegrációja jelenti a legnagyobb problémát, akiknek visszatérését nagymértékben gátolja az országban uralkodó szociális és gazdasági helyzet, valamint a lakhatási és infrastrukturális problémák megoldatlansága.

Az illegális migrációs szempontjából B-H kibocsátó és tranzit országnak számít, ami elsősorban az ország közigazgatási széttagoltságának, a porózus államhatároknak, a rossz gazdasági helyzetnek, a kevés munkahelynek, a korrupció és a szervezett bűnözés kiterjedtségének, valamint az anyagi források szűkösségének következménye.

A legutóbbi időszak politikai fejleményei, a rendőrségi reformról kötendő megállapodás elmaradása, valamint az élesedő vallási és etnikai feszültségek, az államszervezet kohézióját gyengítő tendenciák, kiegészülve a tágabb régióban zajló folyamatok hatásaival, aggodalomra adnak okot az ország és a térség stabilitását illetően.

2.1.1 Külpolitika

Bosznia-Hercegovina külpolitikai aktivitását az állam összetett, sajátos felépítéséből és a három alkotmányos nemzet gyakran egymástól eltérő és külön csatornákon érvényesített érdekeiből adódóan speciális kettősség jellemzi. Egyrészt a klasszikus külpolitikai kompetenciák (beleértve a regionális együttműködést is) az alkotmány szerint rotációs rendszerben működő, háromtagú Elnökség és a Külügyminisztérium között oszlanak meg, míg a szomszédságpolitikával kapcsolatos tevékenységet – gyakran Zágráb és Belgrád ezt erősítő magatartásával és Szarajevó megkerülésével - a horvátok és a szerbek külön utas módon, nemzeti alapon folytatják. Az utóbbi időben főként a szerb-szerb kapcsolatok intenzitása nőtt meg, a horvát-horvát viszonyrendszer diszkrétebben működik. A bosnyákok a hagyományos mérsékelt, bezárkózó felfogásuknak köszönhetően a térségbeli határon kívül élő bosnyákok (Szandzsák) irányában nem folytatnak aktív kapcsolatépítést, ezért ezt a feladatot – a civil szektor gyengesége miatt – az ottani Iszlám Közösség és annak vezetője látja el. A bosnyákok tradicionálisan keleti irányban építik kapcsolataikat, amelyek ma már Törökország és a Közel-Kelet mellett egészen Malajziáig és Indonéziáig nyúlnak. Ezek az országok a bosznia-hercegovinai tőkebefektetésekben és privatizációs folyamatokban is érdekelték. A '90-es évek különleges figyelmet érdemlő, sajátos hozadéka az amerikai-bosnyák kapcsolatrendszer kialakulása.

A regionális együttműködésből Bosznia-Hercegovina lehetőségeihez mértén igyekszik kivenni a részét. Jelentős sikerként könyvelhetik el, hogy a Stabilitási Paktum helyébe lépő Regionális Koordinációs Tanács (RCC) székhelye 2008-tól Szarajevó lesz.

2.1.2 B-H és az EU kapcsolatai

Bosznia-Hercegovina (B-H) számára az Európai Unióhoz való csatlakozás külpolitikai prioritást jelent. Az országnak egyszerre kell megküzdenie a polgárháború utáni megbékélés,

a rendszerváltozás, valamint az európai integráció feladataival. Az európai integráció világosan meghatározott kormányzati kompetenciákat és struktúrákat igényel, e tekintetben az alkotmányreform. A reformcsomag legvitatottabb részének az entitás alapú szavazási mechanizmus tűnik, amely az ún. „vitalis nemzeti érdek” alapú vétóval együtt gyakran jelent akadályt a törvényhozási folyamatokban.

A Bosznia-Hercegovinában eddig elért sikerek főként a nemzetközi közösség és képviselőinek hathatós közbenjárására valósultak meg. A lakosság körében az integráció eszméje rendkívül népszerű, a Republika Srpskában 74 %, a föderációban 85 % támogatja az EU csatlakozást.

Az Európai Bizottság 2005 novemberében kezdett hivatalos tárgyalásokat Boszniával a Stabilitási és Társulási Megállapodásról (SAA), amelyet 2007. december 4-én parafáltak. Ez egy későbbi csatlakozási igény alapját jelentheti.

2.1.2 Gazdasági helyzet

B-H gazdasága a térségben egyike a legkisebbeknek; a volt Jugoszlávia utódállamai közül itt a legalacsonyabb az egy főre jutó nemzeti jövedelem (2006: 2.900 USD). A GDP kb. 62 %-át a szolgáltató szektor, 29 %-át az ipar, 9 %-át a mezőgazdaság állítja elő. Gazdasági téren Bosznia-Hercegovina a kelet-közép-európai régió legnagyobb visszaesését szenvedte el az átalakulás során; GDP-je a háború előtti érték 20 %-a alá zuhant a harcok végére. A nemzetközi közösség B-H-t mégis a háborús konfliktus utáni helyreállítás sikertörténetének tartja; a GDP tíz év alatt megháromszorozódott (2006-ban a növekedés éves mértéke csaknem 7 % volt), az export a tízszeresére nőtt, az inflációt sikerült viszonylag alacsonyan tartani, a demokratikus politikai intézményrendszer működőképes és az ország elindult az euro-atlanti struktúrákba való betagozódás útján. Ugyanakkor vegyes eredménnyel járt a közigazgatás és a szociális szektor átalakítása; a bonyolult, több rétegű államberendezkedés erre is rányomja a bélyegét. A rendőrségi reformról szóló megállapodás elmaradása az egész átalakulási folyamat megrekedését jelzi.

Jelentős előrelépés történt a piacgazdaság feltételrendszerének megteremtése terén; a térség egyik legliberálisabb kereskedelempolitikáját alakították ki. A bankszektor meghatározó részben privatizálták, csakúgy, mint a kis- és középvállalkozások javát, egyedül a stratégiai nagyvállalatok vannak még nagy részben állami tulajdonban.

Növekszik az ipari termelés, lassan javul a külkereskedelmi egyensúly. A legégetőbb probléma a magas fizetésimérleg-hiány (a GDP 20 %-a), az adósságállomány, a kedvezőtlen termékszerkezet, a magas munkanélküliség, a nagyarányú korrupció és a feketegazdaság (35 %).

Ásványi anyagok, kőolaj, gáz vonatkozásában Bosznia-Hercegovina behozatalra szorul. Fő kereskedelmi partnerei: Horvátország, Szlovénia, Németország, Olaszország, Ausztria. 2006-ban a külkereskedelmi mérleg hiánya 6 milliárd KM volt, kb. 1,2 milliárddal kisebb, mint 2005-ben. A legnagyobb hiány a következő partnerekkel fennálló kereskedelmi forgalomban tapasztalható: Horvátország, Németország, Szerbia, Olaszország, Szlovénia.

Az ország népességének fele vidéken, legfeljebb kisvárosokban él, így a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás alapvető fontosságú. Az ország területének 45 %-át erdők borítják, amelyek 80 %-a köztulajdonban van.

Komoly gazdasági potenciállal bírnak a bőséges vízkészletek. Az exportra is termelt elektromos energia 50 %-át vízierőművek szolgáltatják. A 2003-ban elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Akcióterv ugyanakkor nagy súlyt helyez a vízkészletek megóvására és a szennyvízkezelés fejlesztésére, a városokban ugyanis csak 40 %-nyi a csatornázottság.

Az ipari termelés az utóbbi időszakban mindkét entitásban nőtt; a Szerb Köztársaságban 19 %-kal (fa és a parafa feldolgozása, kő- és barnaszénfejtés, valamint gumi és műanyag), B-H Föderációban 7,5 %-kal (egészségügyi, precíz-optikai műszerek, valamint időjelzők gyártása, fémércek kitermelése, vegyipar).

Az EU több eszközzel is segíti az ország és térsége összehangolt gazdasági fejlődését (Trade and Transport Facilitation Programme, Energy Community stb.) A közvetlen tőkebefektetések (1996-2006 között mintegy 3 md EUR) kb. egyharmada a bankszektorba áramlott (2003-ig 1,6 milliárd USD). A legnagyobb befektetők között Ausztriát, Horvátországot, Németországot és Szlovéniát találjuk.

2.1.3 Pénzügyek

Ellentétben az utóbbi évekkel, amikor a kiskereskedelmi árak és a megélhetési költségek mérsékelten emelkedtek, 2006-ban mindkét entitásban (FB-H 7 %, RS 8,4 %) nagy áremelkedés volt, amihez a 2006-ban bevezetett általános forgalmi adó (17 %) is hozzájárult (2007-ben azonban az infláció már lassult és nem érte el a 3%-ot). A nemzeti valutát (Konvertibilis Márka, BAM, 1 BAM = 0,5 EUR) az euróhoz kötötték. Az utóbbi évek alatt a Nemzeti Bank devizatartalékai 4,2 milliárd KM-ről 6 milliárd KM-re emelkedtek, elsősorban a turizmusnak köszönhetően.

2.1.4 Munkanélküliség, szociális helyzet

A munkanélküliségi ráta 2006-ban 31,8 %-os volt, a fiatalok esetében ez az érték azonban helyenként elérte a 62,3 %-ot. A hivatalos munkanélküliség évről évre növekszik, főképpen a Föderációban. A lakosság munkaerő piaci részvétele alacsony (a 15-64 évesek átlaga 48,5 %, míg a 20-24 éves korcsoporté 33,6 %, a nőké 34,2 %, s ez utóbbi az európai országok közül itt a legalacsonyabb).

A csecsemőhalandóság 2005-ben 0,013 % volt, és 100.000 élve születésre 8 anyai halálozás jutott. Ugyancsak 2005-ben az UNICEF felmérése szerint az iskolaköteles korosztály tagjainak 93 %-a járt iskolába. 2007-ben mért adatok szerint a 15-49 éves korosztály körében a HIV fertőzöttek aránya kb. 1 %.

Az egészségügyi helyzet elmaradott, a társadalom általános egészségi állapota romlott az elmúlt években. Ehhez az ellátás hiányosságai mellett a migráció, a munkanélküliség, a háború következményeként jelentkező stressz és az erőszak növekedése is jelentősen hozzájárult. A nők egészségügyi helyzetére jellemző a termékenység arányának romlása, az abortuszok és a nemi megbetegedések számának növekedése. A korlátozott cselekvőképességűek esetében mutatkoznak a legnagyobb gondok, ezen belül is a szellemi

fogyatékosok helyzete a legrosszabb. A valamilyen fogyatékkal élők aránya kb. 10 %-ra tehető.

Az alsó fokú oktatásban részt vevők esetében a nemek közötti egyenlőség lényegében megvalósult, a gazdaságban és a politikai életben azonban az egyenlőtlenség drámai mértékű. A háború következtében zuhant az oktatás korábban magasnak tartott színvonala. Az iskoláztatás szempontjából különösen hátrányos helyzetben vannak a fogyatékos és a kisebbségi (roma) gyermekek. További gondot jelent, hogy az általános iskolások 32 %-a nem folytatja tanulmányait középiskolában. A képzési gondok orvoslását nehezíti egyrészt a felszerelések szegényessége (pl. számítástechnikai ellátottság), valamint, hogy erős központi hatalom híján az entitások, ezen belül az FB-H esetében a kantonok gyakorlatilag teljesen önálló oktatáspolitikát folytatnak. Kevés a tanerő, amelynek 19 %-a nem rendelkezik megfelelő képzettséggel.

2.2 Bosznia-Hercegovina fejlesztési stratégiája

Bosznia-Hercegovina a 2004-2007 közötti időszakra ún. Középtávú Fejlesztési Stratégiát fogadott el, amely három fő célt rögzített:

- a fenntartható és kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés feltételeinek kialakítása, a hitelképesség visszaállítása a nemzetközi tőkepiacon;
- a szegénység 20 %-kal való csökkentése;
- az európai integrációs folyamat felgyorsítása.

A stratégia abból indult ki, hogy Bosznia-Hercegovinának külföldi segélyektől függő gazdaságból dinamikusan fejlődő, önfenntartó orszaggá kell válnia. Ezért a közigazgatás és az állami szektor reformjának segítségével elő kell segíteni a magánszektorra alapozott növekedést, meg kell erősíteni a szociális ellátó rendszert és javítani kell a foglalkoztatottságot, különös tekintettel a fiatalok és a nők bevonására a munkaerőpiacra.

A stratégia fő prioritásai:

- a makrogazdasági stabilitás fenntartása; a 2003-ban 3,5 %-os növekedési ráta 2007-re 5,5 %-ra való emelése;
- 2007-re az FDI érje el a GDP 9 %-át;
- a magánszektor fejlesztése; a privatizáció felgyorsítása, vállalkozásbarát üzleti környezet kialakítása; a kereskedelmi akadályok lebontása;
- a korrupció visszaszorítása, a 2002-ben elfogadott Korrupcióellenes Akcióterv végrehajtása;
- pénzügyi reform.

A fejlesztési stratégia céljaival az állam különböző szintjeinek vezetői széles körben azonosultak; a végrehajtás felügyeletére létrehozott koordinációs testületben az állam kormányzata, az entitások miniszterelnökei és pénzügyminiszterei is szerepet vállaltak.

A 2008-2010. közötti periódusra szóló fejlesztési célok egyeztetése lassan halad. Az etnikumok közötti ellentétek, a belső intézményi túltagozódás fennmaradása, az egyre bonyolultabbá váló eljárások jelentősen hátráltatják a NEFE-orientált programok összeállítását, a donorokkal való megállapodást. Ennek következtében az új stratégiának

egyelőre csak az a célkitűzése prognosztizálható, amely a társadalmi befogadásra vonatkozó képességek javítására irányul.

2.3 B-H fejlesztési tevékenységének eddigi eredményei, kihívások

Az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljainak teljesülése tekintetében Bosznia-Hercegovinában vegyes a kép. Több célkitűzés (oktatás, egészségügy, szolgáltatásokhoz való hozzáférés) esetében komoly fejlődés tapasztalható, de ennek dinamikája az utóbbi években lassult. A tbc-halálozás pl. 1990 óta a felére csökkent. Az uniós normák teljesítése azonban változatlanul távoli cél. A tiszta ivóvízhez való hozzájutás továbbra is (1990 óta) a lakosság átlagosan 97 %-ának adatik meg, a gyermekhalandósági ráta nagyon lassan csökken (ez az adat szoros összefüggésben áll a szegénység alakulásával). A UNDP B-H esetében a nyolc millenniumi fejlesztési cél közül a súlyos szegénység megszüntetését, a nemek közötti egyenlőség megteremtését és a globális partnerség kiépítését emeli ki.

A kormány fejlesztési tevékenységének egyik célkitűzése a szegénység csökkentése. B-H a volt Jugoszlávia egyik legszegényebb tagköztársasága volt, s a rossz oktatási és képzési rendszer, a munkanélküliség és a hiányos szociális háló okozta hátrányokat a háború jelentősen felerősítette. Noha az országban már nem létezik extrém szegénység, a lakosság 20 %-a a szegénységi küszöb alatt, további 30 %-a pedig annak közelében él. Az oktatás, az egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás vagy az emberi jogok érvényesülése tekintetében a felnőtt lakosság 72 %-a veszélyeztetett helyzetben van. Meglehetősen nagyok a regionális egyenlőtlenségek; a falvak, kisvárosok lakói, a gyerekek, a nők, a menekültek és a hazatelepülők különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak.

Az egészségbiztosítási szisztéma rendkívül bonyolult; az államban 13 rendszer működik. A Bosznia-Hercegovinai Föderációban a lakosság 17, a Szerb Köztársaságban 35 %-a nem rendelkezik társadalombiztosítással. A fejlesztési stratégia célja ezen a téren az adminisztratív széttagoltság káros hatásainak csökkentése, az intézményi kapacitások megerősítése.

Az ország társadalmi helyzetének és fejlesztési igényeinek tárgyilagos megítélése során figyelembe kell venni, hogy nem állnak rendelkezésre hiteles, naprakész és hivatalos statisztikai adatok.

A rendőrségi reformról kötendő megállapodás körüli hosszú bonyodalmak és az utóbbi időszakban a reformfolyamat lassulása, az érzékelhetően radikalizálódó hangulat az euro-atlanti integrációs folyamatot is hátráltatta. Miként az Európai Bizottság 2007. november 6-án nyilvánosságra hozott országjelentése leszögezi: „Overall, Bosnia and Herzegovina's political leaders have given limited attention to the necessary reforms and nationalist rhetoric has prevailed. Bosnia and Herzegovina has made no progress towards creating more functional and affordable State structures which support the process of European integration, e.g. through constitutional reform.”

A vallási szélsőségesség erősödése, az iszlám egyház egyes elemeiben megjelenő fundamentalizmus és a szerb nacionalizmust tápláló szerb ortodox egyház képviselte radikalizmus gyengíti az ország stabilitását. A rendkívül bonyolult államszervezet és az

entitások között éleződő feszültségek nem könnyítik meg hosszabb távra szóló fejlesztési stratégiák kidolgozását.

3. A donor országok és Bosznia-Hercegovina nemzetközi fejlesztési együttműködése, a politikai kapcsolatok, a komplementaritás és fenntarthatóság áttekintése

3.1 A donor közösség tevékenysége Bosznia-Hercegovinában

1996-2003 között B-H 5 md USD értékű segílyt kapott a nemzetközi közösségtől és a donor országoktól. 1998-ban a Párizsi és a Londoni Klub jelentős mértékű adósság elengedést szavazott meg az országnak.

2005-ban B-H 546 millió USD fejlesztési támogatásban részesült, ez a GNI kb. 5,7 %-ának felelt meg. A legjelentősebb donorok az EU, a Világbank, az USA, Svédország, Németország, Hollandia, Ausztria, Japán, Norvégia és Franciaország. A fejlesztési hozzájárulások az államigazgatás, a gazdasági infrastruktúra, az oktatás, az egészségügy javítását szolgálják és különböző nagy állami programokat finanszíroznak.

- Bosznia-Hercegovina az EU Balkánt érintő CARDS programjának kedvezményezettjeként 2000-2006 között 502,8 millió eurónyi támogatást kapott. Ennek helyébe 2007-től az IPA lépett, amelyből 2007-2011 között az ország 440 millió euróra számíthat, elsősorban a jogállamiság, a közigazgatás megszilárdítására, a demokratikus berendezkedés stabilizálására, a gazdaság és a társadalom fejlesztésére.
- A Világbank 1996 óta kb. 1 milliárd USD értékben folyósított támogatást B-H-nek. A 2004-2007 közötti időszakban fejlesztési tevékenységük elsődleges célja a fenntartható és kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése, a nemzetközi tőkepiaci hitelképesség elérése, a szegénység 20 %-kal való csökkentése és az EU integrációs folyamat felgyorsítása.
- Bilaterális keretben, illetve más donor államokkal együttműködve Svédország legnagyobb arányban az infrastruktúra, a demokratikus intézményrendszer, az emberi jogok és a jogbiztonság, az államigazgatás és az igazságszolgáltatás, valamint a kereskedelmi és a pénzügyi rendszer, a vállalatirányítás fejlesztését támogatja. Az Egyesült Államok fejlesztési intézményével közösen valósítják meg az ún. „GAP”-ot (Governance Accountability Program), amelynek célja elsősorban a helyi önkormányzatok szerepének erősítése, de a GAP az ÁFA bevezetéséhez is segítséget nyújtott. Svédország Nagy-Britanniával és Hollandiával együtt a nagyobb vállalatok irányítási rendszerének kialakítását segíti.
- Az USA az elmúlt években összesen 767 millió USD-t fordított Bosznia-Hercegovina helyreállítására. A támogatás elsősorban aknamentesítésre, rendőrképzésre, a magánszektor megszilárdítására, a piacgazdaság intézményi feltételeinek és a működőképes bankrendszer kialakítására, a háborúban elpusztult infrastruktúra helyreállítására és a demokratikus intézményrendszer meggyökereztetésére irányult. Célja a politikai pluralizmus, a független média, az átlátható kormányzati működés, a civil társadalom és a független igazságszolgáltatás megteremtése.

- Németország 2005-ben 30 millió USD-t fordított B-H fejlesztésére, elsősorban a gazdasági reformra és a piacgazdaság feltételrendszerének megszilárdítására, az ivóvízellátásra és a demokratikus intézmények megerősítésére összpontosítva erőfeszítéseit.
- Hollandia főként az emberi jogok, a jó kormányzás és a békemegszilárdítás terén fejti ki donortevékenységét, ideértve a menekültek visszatérésének segítségét is.
- Ausztria, amely 2005-ben 22 millió USD-vel támogatta B-H-t, a szakképzés és a felsőoktatás fejlesztését, valamint a magánszektor, a kis- és középvállalatok megerősítését tekinti elsőrendű feladatnak, elsősorban Közép- és Észak-Boszniában.

3.2 Magyarország NEFE tevékenységének eddigi eredményei B-H-ben

Magyarország 2003-tól folytat NEFE tevékenységet B-H-ban. A KÜM NEFE előirányzatából eddig 15 projekt kivitelezésére vállaltunk kötelezettséget, összesen 584 437 euró értékében. Kormányzat és civil társadalom témában tíz projektet indítottunk el, mezőgazdaság és vidékfejlesztés tárgyban három valósult meg. A boszniai határőrvezetők, kárpótlási és fogyasztóvédelmi szakemberek képzése az államigazgatás korszerűsítését szolgálta, a roma-kérdésekkel foglalkozó szakemberek tapasztalatcseréje, valamint a civilbarát önkormányzatok és kompetens szolgáltató civil szervezetek kapacitásépítése a civil társadalom és a kisebbségek iránti megértés erősítését célozta. 2007-ben négy új, a civil társadalom erősítését, a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségét célzó projekt végrehajtása történt meg vagy kezdődött el. A boszniai agrármérnökök továbbképzése a mezőgazdaság korszerűsítése érdekében tett lépés, a sarajevói és a debreceni szemészeti klinika együttműködésének támogatása pedig az egészségügy fejlesztését segítette.

NEFE politikánkban hangsúlyos szerepet kapott a kötött segélyhitelezés. A 2004 októberében jóváhagyott kormányközi megállapodásban a tuzlai (5,8 millió EUR) és a brckoi víztisztító (7,5 millió EUR) mű projektjeinek segélyhitelben való részesítése szerepel. A hitel 2005-2006 folyamán folyósításra került. A tuzlai projekt átadás-átvétele 2006. szeptember 29-én megtörtént. A Zenon Systems Kft. által megépített víztisztító egyedi fejlesztésű, membrán technológián alapuló, környezetvédelmi szempontokból világszínvonalú rendszer. A brckoi víztisztító projekt helyett a keretösszeg fennmaradó, 9,2 millió eurós részének kihasználására a tuzlai szennyvíztisztító II. (8,5 m euró) és Citluk városban vízkezelési és szennyvíztisztító (1,5 m euró) projekt került kijelölésre. Az erről szóló kormányközi megállapodást Nikola Spiric boszniai miniszterelnök 2007. szeptember 11-i budapesti látogatása alkalmával írták alá.

3.3 Magyarország és B-H politikai kapcsolatainak értékelése

Magyarország kiemelt NEFE partnerországgként tekint B-H-re, amellyel sokrétű és intenzív együttműködést ápol. Tekintettel arra, hogy az ország politikai-társadalmi intézményrendszerének, a piacgazdaság működési feltételeinek fenntartásához elengedhetetlen a nemzetközi közösség és az egyes donor országok támogatása, fenn kívánjuk tartani és hangsúlyosabbá kívánjuk tenni fejlesztési szerepvállalásunkat.

A két ország között érvényben lévő együttműködési megállapodások (gazdasági, illetve oktatási, kulturális és tudományos, valamint a vegyes bizottság létrehozásáról szóló) a fejlesztési tevékenység feltételeit is segítik.

3.4 A partnerségi és a harmonizációs folyamatok értékelése

A nemzetközi donor közösség és a nemzetközi fejlesztési szervezetek általános véleménye megegyezik abban, hogy a háború utáni helyreállítás, az önálló államiság és az intenzív reformfolyamat problémáit egyszerre megoldani kényszerülő B-H-nak korszerű, európai normák szerint működő államigazgatásra, a piacgazdaságot támogató jogi és pénzügyi mechanizmusokra, az emberi jogok tiszteletben tartását garantáló intézményekre, független igazságszolgáltatásra és erős civil társadalomra van szüksége.

Célszerű, ha fejlesztési stratégiánk megfogalmazása során ezekből a körülményekből, továbbá a partnerország fejlesztési céljaiból indulunk ki, figyelembe vesszük a donor közösség többi tagjának tevékenységét és építünk a Budapest Fórum kapcsán vállalt hozzájárulásunk teljesítéséből fakadó szinergiára.

A nemzetközi donor közösség konfliktus utáni stabilizációt támogató segítségnyújtása az utóbbi években hosszú távú fejlesztési együttműködéssé alakult át, aminek következtében fokozatosan csökken a térségbe áramló segítségnyújtás összege, s a jövőben is ezzel a tendenciával kell számolnunk. Éppen ezért fontos, hogy fejlesztési tevékenységünk átgondolt, a többi donorral összehangolt legyen, olyan szektorokba irányuljon, ahol a legnagyobb szükség van rá és a legjobban hasznosul. Ilyennek tekintjük a „jó kormányzás” témakörét; az államigazgatási és az önkormányzati rendszer demokratikus jogállami alapelveken való működését, az emberi jogok érvényre jutását, a civil társadalom fejlesztését és az EU csatlakozáshoz szükséges transzformációs és jogharmonizációs tapasztalataink átadását.

3.5 A támogatási fejlesztések illeszkedése Magyarország egyéb politikáihoz

Magyarország a kialakult kétoldalú kapcsolatrendszer keretében, a nyugat-balkáni régió stabilitásának fenntartása iránti megkülönböztetett elkötelezettségéből, valamint a Budapesti Fórumon vállalt szerepéből fakadóan nagy súlyt helyez B-H állami stabilitásának, fenntartható fejlődésének, demokratikus berendezkedésének megteremtésére, illetve megszilárdítására.

NEFE tevékenységünk hangsúlyos eleme a politikai-gazdasági átmenet, valamint az euro-atlanti struktúrákba való betagozódás során viszonylag frissen szerzett tapasztalatok átadása. Ez szerencsésen illeszkedik a Szegedi Folyamathoz és a Budapest Fórum keretében vállalt feladatokhoz (bel- és igazságügyi együttműködés koordinálása) és a két ország honvédelmi együttműködéséhez is, amely a PfP-tag B-H védelmi rendszerének korszerűsítésére, következőképp euro-atlanti integrációjának elősegítésére irányul.

4. Magyarország NEFE stratégiája Bosznia-Hercegovinában

4.1. Célok

Magyarország fejlesztési tevékenységével azt igyekszik elősegíteni, hogy Bosznia-Hercegovina önálló állami létének intézményi feltételei megszilárduljanak, demokratikus jogállami struktúrái tartósan működőképesek legyenek. Stratégiánk részét képezi továbbá, hogy B-H-ban megerősödjön a piacgazdaság, valamint az emberi jogok tiszteletén alapuló, a

vallási-etnikai ellentéteket tompítani képes, esélyegyenlőséget nyújtó civil társadalom, mérséklődjön, majd megszűnjön az országban jelen lévő szegénység, továbbá a fenntartható fejlődés hosszabb távon garantálja a politikai-társadalmi stabilitást, megkönnyítse az ország betagozódását az euro-atlanti struktúrákba. Bosznia-Hercegovina nemzetközi fejlesztési politikánk kiemelt partnere, amely státusz megkülönböztetett helyet jelent partnerországaink körében.

4.2. Magyar komparatív előnyök

B-H irányában Magyarország a jövőben is projekt alapú fejlesztési tevékenységet kíván folytatni, elsősorban a jó kormányzáshoz, a civil társadalom és a piacgazdaság intézményrendszerének megteremtéséhez kapcsolódó szektorokban, a politikai-gazdasági átmenettel, az EU csatlakozási folyamat során szerzett tapasztalatok átadásával, tudástranszferrel. Magyarország komparatív előnyeit B-H-ban a földrajzi közelség, a délszláv régió tartós stabilizálására tett eddigi törekvéseink, a védelmi együttműködésben és a Budapest Fórum keretében folyó tevékenységünkben elért eredmények és az állami, közigazgatási intézményrendszer demokratikus átalakításában, az uniós jogharmonizációban szerzett ismereteink jelentik.

4.3. Kötött segélyhitelezés

A kormányközi megállapodásnak megfelelően az elkövetkezendő időszakban elkezdődik a tuzlai szennyvíztisztító II. (8,5 m EUR) és Citluk városban egy vízkezelési és szennyvíztisztító (1,5 m EUR) projekt végrehajtása. Amennyiben a két projekt egyszerre indul és a kereskedelmi, valamint a hitelszerződések 2008 júniusáig aláírásra kerülnek, az első folyósításokra 2008 júliusában sor kerül, az első esedékes éves biztosítási díjtámogatás lehívása 2008 júliusában lesz esedékes, és az első kamattámogatásra 2009 januárjában lehet számítani.

4.4. Pénzügyi források, projektvégrehajtók, projektmenedzsment

Fejlesztési aktivitásunk tervezésekor figyelembe kell vennünk az e célra fordítható pénzügyi eszközök korlátozott voltát. Ennek szem előtt tartásával továbbra is a fejlesztési elvek és irányok évente történő meghatározásával formálhatjuk a magyar-B-H NEFE kapcsolatokat, melyek alapját a projekt alapú támogatási tevékenység képezi. Lépéseinket a B-H igényeinek felmérésével, a bosznia-hercegovinai kormányzat szegénységcsökkentési és fejlesztési stratégiájában megfogalmazott célokhoz igazítva, a donor közösség által folytatott fejlesztési tevékenységet kiegészítő módon, a hazai adottságok hatékony kiaknázásával szándékozunk megtenni.

A ráfordítás értékét tekintve várhatóan továbbra is kisebb skálán mozgó fejlesztési források nagyobb rugalmasságot tesznek lehetővé a projektek tervezésében, ami ugyanakkor megkönnyíti a partnerország gyors fejlődéséből eredő változó igényekre való válaszadást. A fogadó fél igényeinek folyamatos felmérésével, a donorközösség többi tagjával folytatott egyeztetésekkel igyekszünk megkeresni azokat a más donorok által lefedetlen területeket, amelyeken hazai tapasztalataink, szaktudásunk ismeretátadás és kapacitásépítés formájában a legjobban hasznosulhat. Keressük a lehetőségét más donorok programjaiba való bekapcsolódásra.

A projektvégrehajtók körét a civil szervezetek, alapítványok, magánvállalkozások és esetenként a társmisztériumok alkotják. A folyamatos kapcsolattartás eredményeként a Külügyminisztérium, a szarajevói magyar nagykövetség arra törekszik, hogy a NEFE tevékenységben jártas szereplők pontos és konkrét információkkal rendelkezzenek a B-H-val kapcsolatos magyar fejlesztési együttműködési célokról és elképzelésekről. A projektek véglegesítésében, a kedvezményezettek kiválasztásában, a projektek végrehajtásában, továbbá a monitoring és a záró értékelés során a Külügyminisztériumnak felelősséget kell viselnie a donorközösségben alkalmazott elvek és módszerek, a NEFE-vel kapcsolatos jogszabályok következetes érvényesítéséért.

Budapest, 2008. március